

SANOAT KORXONALARIDA YASHIL ISH O'RINLARINI MOHIYATI VA AHAMIYATI

Abdikarimova Aynura Abay qizi
Toshkent davlat texnika universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat korxonalarida yashil ish o'rinlarini mohiyati va ahamiyati haqida yoritilgan. Yashil ish o'rinlari so'nggi yillarda muhim muhokama mavzusiga aylandi, chunki dunyo yanada barqaror va yashil iqtisodiyotga o'tishning shoshilinch ehtiyojiga duch kelmoqda. Shundan kelib chiqib, mamlakatda iqlim o'zgarishi ta'sirini kamaytirish va unga moslashish, "yashil" iqtisodiyotga o'tish choralarini jadallashtirish, "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish choralarini jadallashtirish, "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish modelini targ'ib qilishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar. Ekologik xavfsizlik, yashil iqtisodiyot, yashil investitsiyalar, yashil texnologiyalar, yashil investitsiyalar, yashil urbanizatsiyani, yashil ish o'rinlari, yashil garov.

Ekologik barqaror iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning asosiy elementi yashil iqtisodiyot sari olg'a siljish, yashil ish o'rinlarini yaratish va ishlab chiqarish jarayonlari va ish o'rinlarini yashillashtirishga qaratilgan tashkilotlarning ekologik xavfsizligini yaxshilash imkonini beradi.

Ishlab chiqarishning maksimal energiya samaradorligini ta'minlash, iste'mol qilinadigan resurslar miqdorini kamaytirish va atrof-muhitga salbiy ta'sirini minimallashtirish bo'yicha fikrlar XXI asrning asosiy ishlab chiqarish vazifalaridan biri - "yashil iqtisodiyot" ga o'tishga olib keldi.

Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, "yashil" investitsiyalarni jalb qilishni, ekologik inqirozning salbiy ta'sirini yumshatish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-oktabrdagi PQ-4477-son qarori bilan 2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi tasdiqlangan.

2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi asosida "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, shuningdek, ushbu yo'nalishda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikdagi muvofiqlashtirilgan sa'y-harakatlarini ta'minlash dasturini ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltirdi.

Dasturning maqsad va vazifalari milliy darajada mavjud bo'lgan sohalar bo'yicha quyidagi strategik yo'nalishlarga asoslanadi va ularning o'zaro to'ldiruvchi jihatlarini kuchaytiradi:

- “Yashil” iqtisodiyotga o'tishning ustuvor yo'nalishlaridan kelib chiqib, hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun zarur resurs va imkoniyatlar bilan ta'minlash, iqlim o'zgarishiga doir masalalarda davlat xizmatlari qamrovini kengaytirish, “yashil” iqtisodiyot sohasida aholining iqtisodiy faolligini oshirish orqali aholi va mahalliy jamoatchilik ishtirokini kengaytirish;

- Texnologik modernizatsiya va “yashil” texnologiyalarni joriy etish uchun moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish, energiya tejash va samaradorligini oshirish bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlarni aniqlash, iqtisodiyot tarmoqlarida energiya menejmenti orqali energiya samaradorligini sezilarli darajada oshirish;

Dastur quyidagi 6 ta ustuvor yo'nalishda O'zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiy o'sishni ta'minlash vazifalarini belgilaydi:

- Tabiiy resurslardan barqaror va samarali foydalanish;
- Milliy iqtisodiyotning tabiiy ofatlar va iqlim o'zgarishiga nisbatan barqarorligini mustahkamlash;
- Milliy iqtisodiyot, xususan, sanoatning “yashil” va kam uglerodli rivojlanishni ta'minlash;
- Innovatsiyalarni joriy etish va samarali “yashil” investitsiyalarni jalb qilish;
- Barqaror va inklyuziv “yashil” urbanizatsiyani rivojlantirish;
- “Yashil” iqtisodiyotga o'tish davrida katta ta'sir ostida bo'lishi mumkin bo'lgan aholi va ularning yashash joylarini qo'llab-quvvatlash.

Ushbu ustuvor yo'nalishlar bo'yicha vazifalarning samarali amalga oshirilishi quyidagi yo'nalishlardagi tarmoqlararo choralar bilan bir qatorda amalga oshiriladi:

- “Yashil” o'sish bo'yicha salohiyatni oshirish va inson kapitalini rivojlantirish;

- “Yashil” iqtisodiyotga o'tish uchun qulay siyosiy muhit yaratish, samarali institutlarni joriy qilish;

Ustuvor yo'nalishlar:

- a) Iqlim bilan bog'liq xavflarga chidamlilikni oshirish maqsadida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini diversifikatsiya qilish;
- b) “Yashil garov” dasturlari va tabiiy resurslarga asoslangan tadbirkorlik faoliyati asosida yaratilgan ish o'rinlari sonini ko'paytirish;
- c) “Yashil” ish o'rinlarini yaratish va “yashil garov” dasturlarini ishlab chiqish;

d) Joylarda turmush darajasini yaxshilash hamda qishloq xo'jaligi, tabiiy resurslar va ekoturizm sohalarida ish o'rinlarini yaratishda iqlim o'zgarishiga chidamlilik bo'yicha tabiiy resurslarni boshqarishga asoslangan korxonalarining salohiyatini oshirish;

e) Sanoat korxonalarida hosil bo'layotgan oqova suvlarni tozalash va aylanma suv ta'minotini joriy qilish- lokal oqova tozalash inshootlarini o'rnatish, mavjudlarini rekonstruksiya va modernizatsiya qilish, tozalangan suvlarni texnologik yoki maishiy- xo'jalik maqsadlarida qayta ishlatish ko'lamini oshirish choralarini ko'rish;

f) Qishloq xo'jaligi maqsadlarida foydalaniladigan ekin yerlari va ko'p yillik daraxtzorlarni saqlab qolish orqali "yashil" o'sish sur'atlarini ta'minlash;

g) Respublikada ko'p yillik manzarali va mevali daraxtzorlar ko'chatlarini ishlab chiqarishni ko'paytirish;

Tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish tabiiy mamlakatlar va mintaqalarda ko'plab jamoalar harorat va yog'ingarchilikning katta o'zgarishlariga, dengiz sathining ko'tarilishiga olib keladi. XXI-asrda global isishning yillik jahon yalpi ichki mahsulotining kamida 20 %ini tashkil qilishi mumkin.

So'nggi hisob-kitoblarga ko'ra, ishsizlik har yili 16 milliard AQSH dollaridan ortiq global ijtimoiy zararga olib kelishi mumkin. UNEP hisob-kitoblariga ko'ra, yirik yong'inlar, suv toshqinlari va bo'ronlari 2025-yilga kelib, ayniqsa Osiyo va Afrikada 1,8 milliard kishi sifatli ichimlik suvi yetishmasligidan aziyat chekishi mumkin. Keyingi o'n yilliklarda iqlim o'zgarishi sababli 60 milliondan ortiq odam aziyat chekishi mumkin. Bu birinchi navbatda dunyoning qirg'oq aholisiga ya'ni 330 million kishiga ta'sir qiladi va 2080-yilga kelib ularning soni 600 millionga yetishi mumkin. Qishloq xo'jaligi kambag'al bo'lgan hududlarda yashovchilar atrof-muhitning genetik xilma-xilligiga juda bog'liq, bu ham iqlim o'zgarishi tufayli kamayishi mumkin.

Dunyo aholisining o'sishi bilan yaqin 10 yil ichida 500 millionga yaqin odam ishsiz qolishi kutilmoqda. Shu bilan birga, 5 milliardga yaqin aholi zarur darajadagi ijtimoiy sug'urtadan foydalana olmasligi mumkin.

Ishlab chiqarishning maksimal energiya samaradorligini ta'minlash, iste'mol qilinadigan resurslar miqdorini kamaytirish va atrof-muhitga salbiy ta'sirini minimallashtirish bo'yicha fikrlar XXI asrning asosiy ishlab chiqarish vazifalaridan biri- "yashil iqtisodiyot" ga o'tishga olib keldi. Ushbu tamoyillarga muvofiq, bunday tarmoqlarda ishlaydigan xodimlarning ish joylari ham "yashil" bo'lishi kerak.

Hozirgi vaqtda quyidagi ishlab chiqarish turlarida "yashil" ish o'rinlari joriy etilgan:

- Ekologik toza energiya tizimlari bilan ishlash;
- Chiqindilarni zararsiz yo'q qilish;

- Ekologik toza qishloq xo'jaligi infratuzilmasini yaratish;
- Qayta tiklanadigan energiya manbalari.

Yashil ish o'rinlari so'nggi yillarda muhim muhokama mavzusiga aylandi, chunki dunyo yanada barqaror va yashil iqtisodiyotga o'tishning shoshilinch ehtiyojiga duch kelmoqda. Bu sohada PERI o'zining siyosiy iqtisod bo'yicha tajribasi orqali yashil ish o'rinlari va iqtisodiy siyosatning kesishishi haqida qimmatli tushuncha beradi:

1. Yashil ish o'rinlari ta'rifi. Yashil ish o'rinlari atrof-muhit sifatini saqlab qolish yoki tiklashga yordam beradigan ish joylarini nazarda tutadi barqarorlikka ustuvor ahamiyat beradigan yashil ish o'rinlari iqlim o'zgarishini yumshatish, ifloslanishni kamaytirish va resurslarni tejashni rag'batlantirishga intiladi.

2. Yashil ish o'rinlarining ahamiyati. Yashil ish o'rinlari ham ekologik, ham iqtisodiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi, ular ish bilan ta'minlanish imkoniyatlarini yaratish bilan birga, ekologik o'sishni rag'batlantirishi va yaxshilashi mumkin energiya xavfsizligi va aholi salomatligini yaxshilash, masalan, quyosh energetikasi loyihalarini kengaytirish nafaqat issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytiradi, balki quyosh panellarini o'rnatuvchilar va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha mutaxassislar uchun ish joylarini yaratadi.

3. Ish o'rinlarini yaratish salohiyatini baholash. PERI uchun asosiy e'tibor sohalaridan biri bu turli xil yashil sektorlarning ish o'rinlarini yaratish salohiyatini baholashdir, masalan, sanoat tendensiyalari, texnologik yutuqlar va siyosat asoslarini tahlil qilish orqali PERI muayyan yashil sektorlarda yaratilishi mumkin bo'lgan ish o'rinlari soni bo'yicha hisob-kitoblarni ishlab chiqadi, ularning tadqiqotlari shamol energiyasiga sarmoya kiritish minglab yangi ishlab chiqarish, o'rnatish va texnik xizmat ko'rsatish ish o'rinlarini yaratishi mumkinligini ko'rsatishi mumkin.

4. Hurmat va adolatli o'tish. PERI shuningdek, yashil ish sektorida tenglik va adolatli o'tish muhimligini ta'kidlaydi, ular yashil iqtisodiyotga o'tish zaif jamoalarni ortda qoldirmasligi yoki mavjud tengsizliklarni kuchaytirmasligi kerak.

Zamonaviy iqtisodiyotda yashil ish o'rinlarining ahamiyati bugungi iqtisodiyotda yashil ish o'rinlarining ahamiyatini oshirib bo'lmaydi. Shuningdek, iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi, bu o'tishda ular nafaqat issiqxona gazlari chiqindilarni kamaytirish va iqlim o'zgarishini yumshatish, balki yangi ish o'rinlarini yaratish va innovatsiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Atrof-muhit nuqtai nazaridan, yashil ish joylari havo va suvning ifloslanishi, o'rmonlarni kesish va chiqindilarni boshqarish kabi dolzarb muammolarni hal qilishga yordam beradi, masalan, quyosh va shamol energiyasi kabi qayta tiklanadigan energiya manbalariga sarmoya kiritish orqali yashil ish joylari qazib

olinadigan yoqilg'iga bog'liqlikni sezilarli darajada kamaytiradi va shu bilan uglerodni cheklaydi. Masalan, quyosh panellarini o'rnatish nafaqat toza energiya ishlab chiqaradi, balki dizayn, o'rnatish va texnik xizmat ko'rsatish uchun malakali ishchilarni talab qiladi, bu nafaqat iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda yordam beradi, balki an'anaviy energiya manbalari tomonidan chiqariladigan zararli ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirish orqali havo sifatini yaxshilaydi.

Yashil ish o'rinlari kompaniyasi Xalqaro mehnat tashkiloti, Xalqaro ish beruvchilar tashkiloti, Xalqaro kasaba uyushmalari konfederatsiyasi va Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan birgalikda rejalashtirilgan va boshlangan. Ular ishlab chiqqan faoliyatning asosiy maqsadlari- zararsiz, "yashil" ishlab chiqarishga o'tish orqali munosib va xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash, ish joyida gender va ijtimoiy tenglikka erishish, shuningdek, iqlim va ekologik muammolardan jabrlanganlarga yordam ko'rsatishdir. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq muammoli masalalar mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligiga, xususan, iqtisodiy o'sish va kambag'allikni qisqartirish, ekologik va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, ushbu yo'nalishda mamlakatda iqlim o'zgarishi ta'sirini kamaytirish va unga moslashish, "yashil" iqtisodiyotga o'tish choralarini jadallashtirish, "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish choralarini jadallashtirish, "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish modelini targ'ib qilishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Xullas qilib aytadigan bo'lsak, yashil ish o'rinlarining asosiy turlari iqtisodiyotning iqlim o'zgarishiga eng sezgir bo'lgan tarmoqlariga muvofiq belgilanadi: suv resurslarining tanazzulga uchrashi va tuproq degradatsiyasi, bioxilma-xillikning yo'qolishi, chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash, qurilish sanoati, energetika, transport bilan bog'liq qishloq xo'jaligi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1) Xashimova S. N., Abdikarimova A. A. BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA YASHIL IQTISODIYOT VA RAQAMLASHTIRISH.
- 2) Nig'matullayevna, X. S. (2024). QAYTA TIKLANUVCHAN ENERGIYA TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 39(1), 98-101.
- 3) N.T.Toshpo'latov, D.B. Qodirov. "Qayta tiklanuvchi energiya manbalari" (O'quv qo'llanma). Toshkent-2020.
- 4) A.V. Vaxabov, Sh.X.Hajibakiev. "Yashil iqtisodiyot" (Darslik) T.: "Universitet", 2020.
- 5) Hashimova S. N. GUARANTEED GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT //Экономика и социум. – 2022. – №. 4-1 (95). – С. 61-64.
- 6) Nigmatullayevna H. S. GREEN TAXONOMY: ESSENCE, APPLICATION AND EFFECTIVENESS //British Journal of Global Ecology and Sustainable Development. – 2024. – T. 24. – С. 84-87.
- 7) <https://lex.uz>
- 8) <https://www.imv.uz>